

Meer aandacht voor

Poldermolen De Gooyer bij Wolvega aan de rivier de Lende is gebouwd in 1775.

Natuur, landschap en cultuurhistorie zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Als natuurbeschermingsorganisatie houdt It Fryske Gea zich al sinds de oprichting bezig met bescherming en beheer van de natuur en inherent daaraan met het landschap. Cultuurhistorie lijkt tot nu toe echter een ondergeschoven kindje. Dat moet veranderen. Maar wat verstaan we eigenlijk onder cultuurhistorie? Directeur Henk de Vries van It Fryske Gea geeft tekst en uitleg.

Tekst: Roely Boer,
Foto: Archief It Fryske Gea

“Bij cultuurhistorie denken mensen vaak meteen aan gebouwen, aan het ‘rode erfgoed’, maar het is veel breder. Landschapelijke elementen - het ‘groene erfgoed’ - zijn minstens zo belangrijk. Verschillende landschapstypen, terpen, elzensingels, houtwallen, slaperdijken, kwelderwerken, kleiputten, verdedigingslinies, eendenkooien, pingo’s, petgaten om zo maar

wat te noemen, maar ook historische wegen en paden als de *tsjerkepaden*. Ze zijn allemaal ontstaan door menselijke invloeden, hetzij door gebruik, hetzij bewust aangelegd en tonen de ontstaansgeschiedenis van Fryslân. Die geschiedenis is terug te lezen in het landschap. Ook in onze provincie is nauwelijks nog sprake van 'echte' natuur, maar het menselijk gebruik heeft wel gezorgd voor biodiversiteit. Sterker nog, daaraan danken wij het zo kenmerkende en zeer afwisselende Friese landschap. Dat verstaan we onder cultuurhistorie. Het is ons 'groene' erfgoed waar we zuinig op moeten zijn en willen behouden en beschermen. Behoud van het Friese landschap in al haar facetten, dus ook de cultuurhistorie, staat al sinds jaar en dag in onze statuten, maar tot nu toe had het niet echt onze aandacht. Die doelstelling is er nu wel. Als natuurbeschermingsorganisatie beschermen we niet alleen flora en fauna, maar ook de omgeving, dus natuur, landschap en cultuurhistorie.

Bepalend in het landschap

Onze medewerkers hebben samen met specialisten de cultuurhistorie voor It Fryske Gea onderzocht en vastgelegd in het rapport 'Een verkenning naar landschap en cultuurhistorie', compleet met visie, keuzes, doelen, afwegingen, strategie en waarderingskaart. Onderzocht is het specifieke gebruik dat heeft geleid tot de mooie natuur- en landschapswaarden en hoe waardevol die zijn. Maar ook wat heel specifiek en waardevol is voor Fryslân en nog niet goed genoeg wordt beschermd. Belangrijk ook: zou het geschikt zijn voor It Fryske Gea? Dat geldt zowel voor landschappelijke monumenten als cultuurhistorische bouwwerken en gebouwen. Een vereiste is dat ze bepalend moeten zijn in het landschap en in samenhang met hun omgeving kenmerkend voor de ontstaansgeschiedenis. Een mooi voorbeeld is het Helomasluisje in de Lende. Omdat de skûtsjes voor het vervoer van turf het waterpeil in de rivier

moesten overbruggen, bouwde men een veensluisje. De bouw en het gebruik hadden invloed op de omgeving en maakten dat het gebied eruitziet zoals we dat nu kennen. Weer teruggeven aan de natuur is ook een mogelijkheid, maar dan veronachtzamen we eigenlijk het mensenwerk en de natuurwaarden die daardoor zijn ontstaan. Juist daarom is beheer en behoud noodzakelijk. Zoals het veensluisje zijn er veel meer cultuurhistorische waarden in Fryslân die beschermingswaardig zijn en goed bij It Fryske Gea passen. Echter altijd met het besef dat we in de 21ste eeuw leven en dat sommige processen onomkeerbaar zijn, bijvoorbeeld door oxidatie of door inklinking van veengebieden.

Gebouwen en bouwwerken

Gebouwen dragen evengoed bij aan de schoonheid en identiteit van het Friese landschap en passen bij onze doelstelling. In vergelijking met collega-organisaties hebben wij echter weinig gebouwen. Huize Olterterp, 't Slotsje in Katlijk, het Poortgebouw in Raerd, het Vredestempeltje in Rijs en de poldermolen in Wolvega zijn enkele rijksmonumenten die we in bezit en beheer hebben. Bij de verbreding van de organisatie past ook uitbreiding van het aantal gebouwen als onderdeel van een natuurgebied, die natuurwaarde bezitten of landschappelijk van belang zijn. Voorop staat dat ze wel het verhaal van het landschap versterken en beleefbaar maken. De vraag is: wat voor soort gebouwen willen we eigenlijk? Je kunt het echter ook omdraaien: wanneer een gebouw wordt aangeboden, kijken of het thuishoort in het landschap. En vooral: heeft het bijgedragen aan het landschap zoals dat eruitziet? Een prachtig voorbeeld is Huize Olterterp met koets- en ketelhuis, ons hoofdkantoor. Het gebouw is heel belangrijk geweest voor de ontstaansgeschiedenis van Beetsterzwaag. Zo zijn er veel meer voorbeelden van gebouwen en bouwwerken met landschappelijke samenhang die zouden

kunnen passen binnen het werkveld van It Fryske Gea. Neem bijvoorbeeld de vissershuisjes bij Paesens-Moddergat of het vuurtorentje van Reid de Jong in Workum. Dus is het zaak om eerst te verkennen: wat is er, wat zouden we willen en hoe doen we dat?

Belangrijk criterium

Een gebouw of bouwwerk kan nog zo mooi passen binnen onze doelstellingen en we kunnen het nog zo graag willen, het 'hebben' kost wel geld. Restauratie, onderhoud, verzekeringen en noem maar op, dus moet het wel betaalbaar zijn. Het mooiste is een gebouw een zodanige functie geven dat we daarmee de kosten kunnen dekken. Verhuur bijvoorbeeld, als vakantiehuis of voor permanente verhuur, afhankelijk van het gebouw en de mogelijkheden. In Drenthe zijn ze wat dat betreft veel verder. Het Drents Landschap exploiteert veel gebouwen op verschillende wijze. Ook het Groninger Landschap heeft nogal wat 'rood erfgoed' verworven. Een oproep om een monument voor behoud bij de natuurbeschermingsorganisatie onder te brengen, leverde tal van reacties op. Van groot belang is de exploitatie. Pas als je weet dat je die rond krijgt, zijn er mogelijkheden. Dat geldt voor zowel landschappelijke monumenten als gebouwen. Omdat we van gebouwen minder kennis in huis hebben, is het de bedoeling daarvoor een medewerker aan te trekken. Kopen is overigens niet de enige manier om een gebouw te verwerven. Krijgen kan ook, via legaten of erfenissen. Stel dat iemand graag wil dat zijn huis, boerderij of wat dan ook bewaard blijft, dat het voor de toekomst veilig wordt gesteld, maar er nog wil blijven wonen of het wil blijven gebruiken, dan is er altijd een oplossing te vinden. Wij staan open voor alle ideeën en zijn altijd bereid om de mogelijkheden te bekijken. Samenwerking is de sleutel!"